

Sammanfattande rapport

INKÖPSSTUDIE

Våren 2006 i Vallentuna kommun

Studien är genomförd och sammanställd inom ramen för Tryggare Vallentuna.

SAMMANFATTNING

Våren 2006 genomfördes en studie med inköpsförsök av folköl, tobak och snus i Vallentuna kommun. Studien genomfördes på initiativ av Tryggare Vallentuna. Målet med studien är att i samarbete med näringsidkarna minimera tillgängligheten av folköl, tobak och snus för ungdomar i kommunen.

76 % av försäljningsställena (13 av 17 stycken), sålde folköl och/eller tobak utan legitimationskontroll till utsända ungdomar.

69 % av inköpsförsöken (33 av 48 stycken) resulterade i att ungdomarna fick handla utan att uppvisa legitimation.

Studien visar att det var lättare för ungdomarna att köpa ut av de expediter som var under 30 år samt att kvinnor hade en större benägenhet än männen att tillåta köp utan legitimationskontroll.

Forskning visar att inköpsstudier är en effektiv metod för att minska tillgängligheten av folköl och tobak för ungdomar. I vissa av landets kommuner har man idag nått 0 % lyckade inköp utan legitimationskontroll- ett eftersträvansvärt mål även för Vallentuna kommun.

INLEDNING

Bakgrund

Tryggare Vallentuna, som är ett nätverk kring de förebyggande ungdomsfrågorna i Vallentuna, har under flera år bl.a. arbetat med metoder kring tonåringar, alkohol och tobak. Detta arbete har exempelvis bestått av opinionsbildande aktiviteter, föreläsningar i skolorna, utbildning av personal, inköpsförsök, föräldrarbete, uppsökande arbete och brottsförebyggande insatser.

Målsättning och syfte

Målet med inköpsförsöket är att på sikt minimera tillgängligheten av folköl, tobak och snus för våra ungdomar. Forskning visar att en begränsad tillgänglighet påverkar konsumtionsnivån. Planeringen är därför att tillgängligheten skall minimeras genom ökat samarbete och en dialog med näringsidkarna.

Metod

Näringsidkarna i kommunen informerades under februari månad om att ett inköpsförsök för folköl, tobak och snus skulle genomföras under våren i samtliga butiker. De inbjöds till ett inledande samverkansmöte. Vidare besökte ansvariga för projektet alla butiker. Under besöket bereddes butiksägarna möjlighet att skriva en överenskommelse om att de köpte tillbaka eventuella varor som såldes under försöket. Alla utom tre skrev under överenskommelsen.

Under en kväll i april anlätades fyra 18-åriga ungdomar. Ungdomarna besökte 17 butiker i kommunen som sålde folköl och/eller tobak och snus. De försökte köpa ett sexpack folköl, ett paket cigaretter samt en dosa snus utan att behöva uppvisa legitimation. Studien genomfördes mellan klockan 16.00 och klockan 19.30, en torsdagskväll.

Ungdomarna fyllde därefter i en blankett¹, innehållande frågeställningar kring observationer i butiken samt resultat av inköpsförsöket. Dessa har sedan bearbetats och ligger till grund för denna rapport. Rapporten kommer att presenteras vid ett möte som butikscheferna kommer att bjudas in till. Näringsidkarna kommer vidare att delges resultatet för deras butik. Dessa informationer kommer därefter att ligga till grund för fortsatt samverkan mellan näringsidkarna och kommunen.

¹ Se bifogade bilagor 1,2,3

RESULTAT

Resultatet i sin helhet

Inköpsförsöket omfattar 17 försäljningsställen för folköl och/eller tobak och snus. Totalt gjordes 48 stycken inköpsförsök varav 33 stycken ”lyckade”, dvs. försök där ungdomarna (utan att behöva uppvisa legitimation) lyckades köpa ut öl, cigaretter eller snus. ***Det är viktigt att påpeka att inköpsförsöket inte påvisar att brott har begåtts eftersom ungdomarna de facto fyllt 18 år. Istället påvisar studien butikernas benägenhet att utkräva legitimation.***

Av de 17 försäljningsställena som besöktes under försöken sålde 76 % (13 st.) antingen folköl och/eller tobak till de utsända ungdomarna. 24 % av försäljningsställena (4 st.) nekade samtliga inköpsförsök.

Av de 48 inköpsförsök som gjordes var 69 % ”lyckade” och 31 % misslyckade.

Påverkan av olika variabler

I studien ingick frågeställningar om huruvida försäljningsstället vid inköpsförsöket hade synlig skyltning om åldersgränser, köbildning, antalet bemannade kassor, om expediten var man eller kvinna samt uppskattning av expeditens ålder.

Skyltning

Endast 1 av de 17 försäljningsställena hade inte, för ungdomarna, synliga skyltar kring åldersgränser för inköp av folköl och tobak. Ungdomarna uppmärksammade i högre grad skyltning om cigaretter/snus än om folköl. Samtliga inköpsställen som klarade alla inköpsförsöken hade, för ungdomarna, synlig skyltning om åldersgränser. Det går inte utifrån studiens resultat att påvisa skillnader i lyckade respektive misslyckade försök utifrån skyltningen.

Köbildning

Vid majoriteten av försökstillfällena fanns ingen eller ett fåtal personer i kö. Om köbildningen varit större vid olika tidpunkter för försöken hade man möjligtvis kunnat påvisa om eventuell stress påverkar expeditens benägenhet att kräva legitimation och/eller neka inköp. Då expediterna vid försökstillfällena inte var stressade av någon köbildning kan denna studie inte påvisa en sådan koppling.

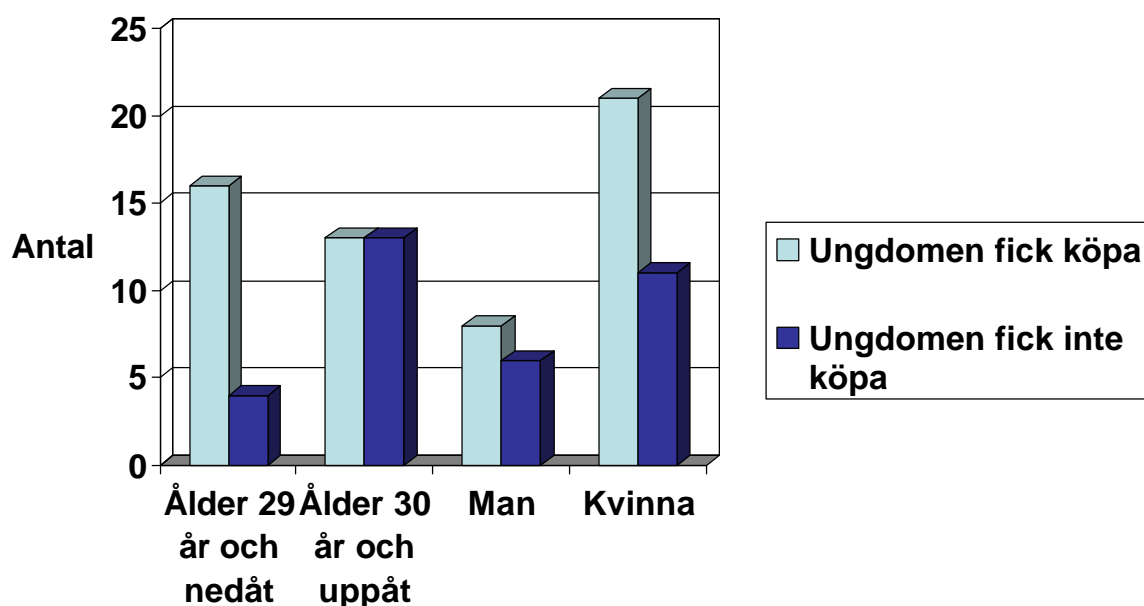
Bemanning i kassorna

Studien kan inte heller påvisa skillnader i antal bemannade kassor och lyckade inköp. Vid majoriteten av inköpstillfällena fanns endast en kassa bemannad och studien visar inte signifikanta skillnader i hur försöken skulle utfallit i jämförelse om antalet bemannade kassor varit större.

Expeditens ålder och kön

Slutligen har ungdomarna svarat på frågan om expeditens ålder och kön. Det framgår av det resultatet att det föreligger en skillnad. Ungdomarna uppskattade att 42 % av studiens expediter var mellan 18 – 30 år. 20 % var män och 80 % var kvinnor. Enligt denna studie var det lättare för ungdomarna att göra ett ”lyckat” inköpsförsök av de expediter som var under 30 år än över. Kvinnorna i studien hade vidare en större benägenhet än männen att tillåta köp utan legitimationskontroll.

Påverkar expeditens ålder respektive kön benägenheten att fråga om legitimation och/eller neka inköp?

Legitimationskontrollens betydelse

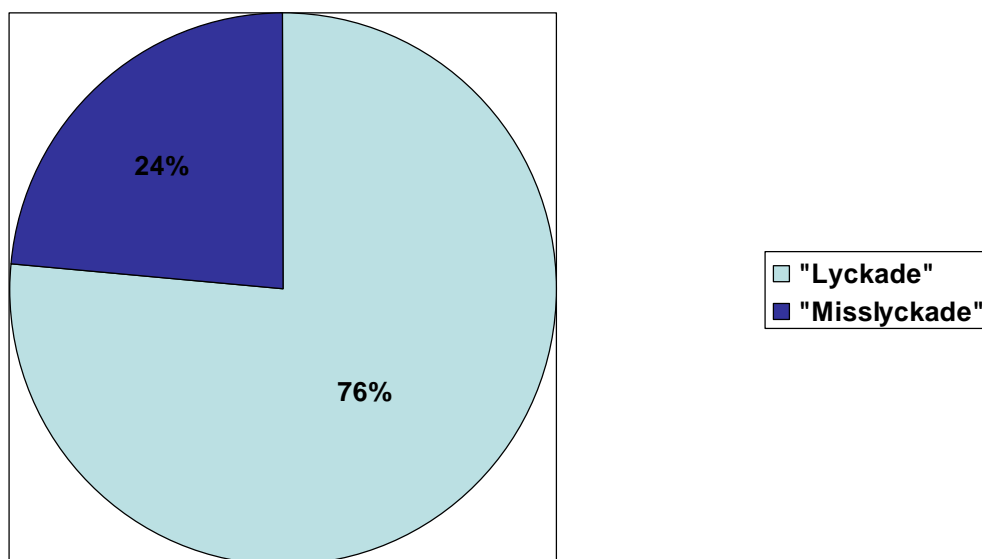
Resultatet ger en tydlig bild av att de försäljningsställen som efterfrågar legitimation också nekar ungdomarna att köpa ut. Det innebär att ungdomarna inte vid något tillfälle lyckades att ”prata sig förbi” legitimationskontrollen om frågan ställdes.

Resultat av inköpsförsök av snus, cigaretter respektive folköl

Snus

Av de 17 försäljningsställena som besöktes sålde samtliga snus. Vid 13 av försäljningsställena lyckades ungdomarna att köpa snus utan legitimationskontroll.

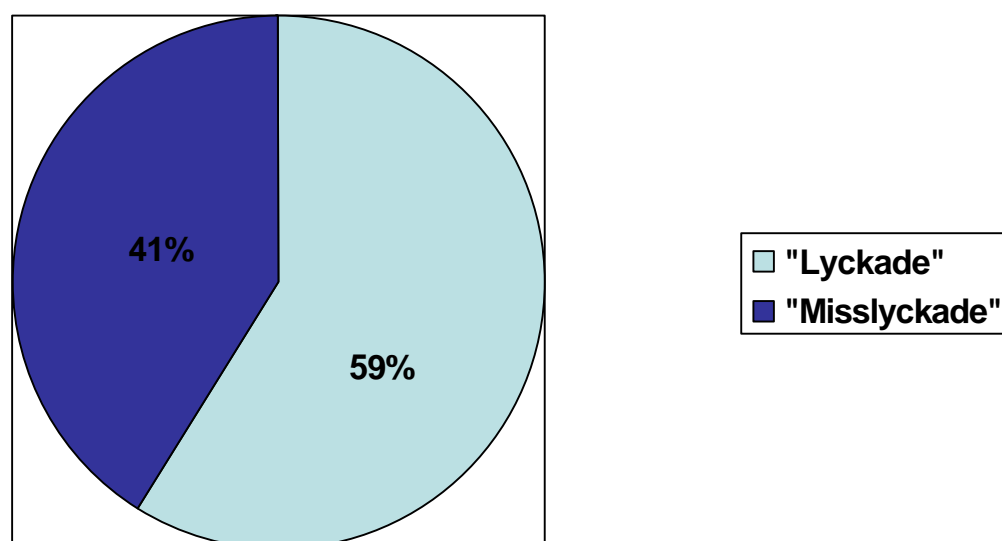
Snus-17 försäljningsställen

Cigaretter

Av de 17 försäljningsställena som besöktes sålde samtliga cigaretter. Vid 10 av försäljningsställena lyckades ungdomarna att köpa cigaretter utan legitimationskontroll.

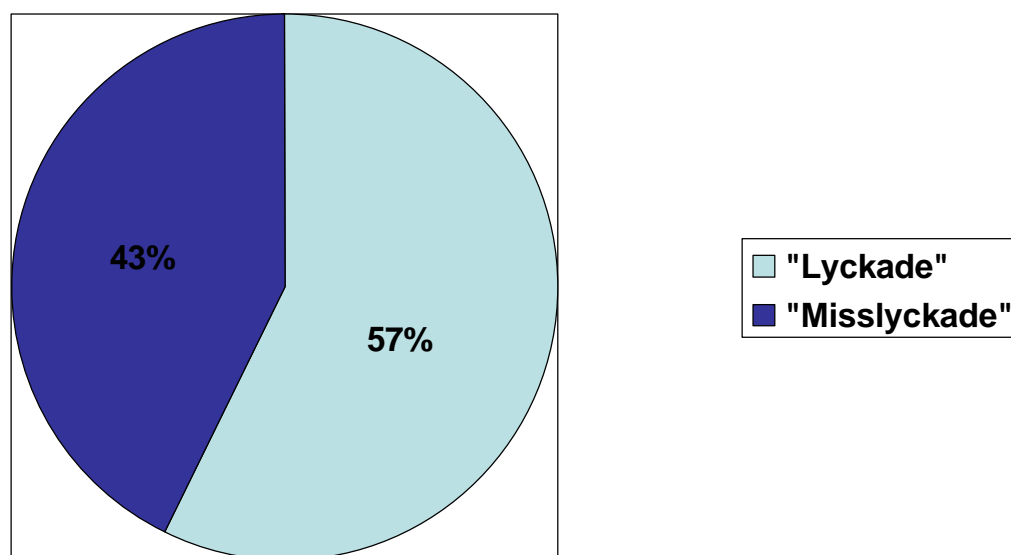
Cigaretter – 17 försäljningsställen

Folköl

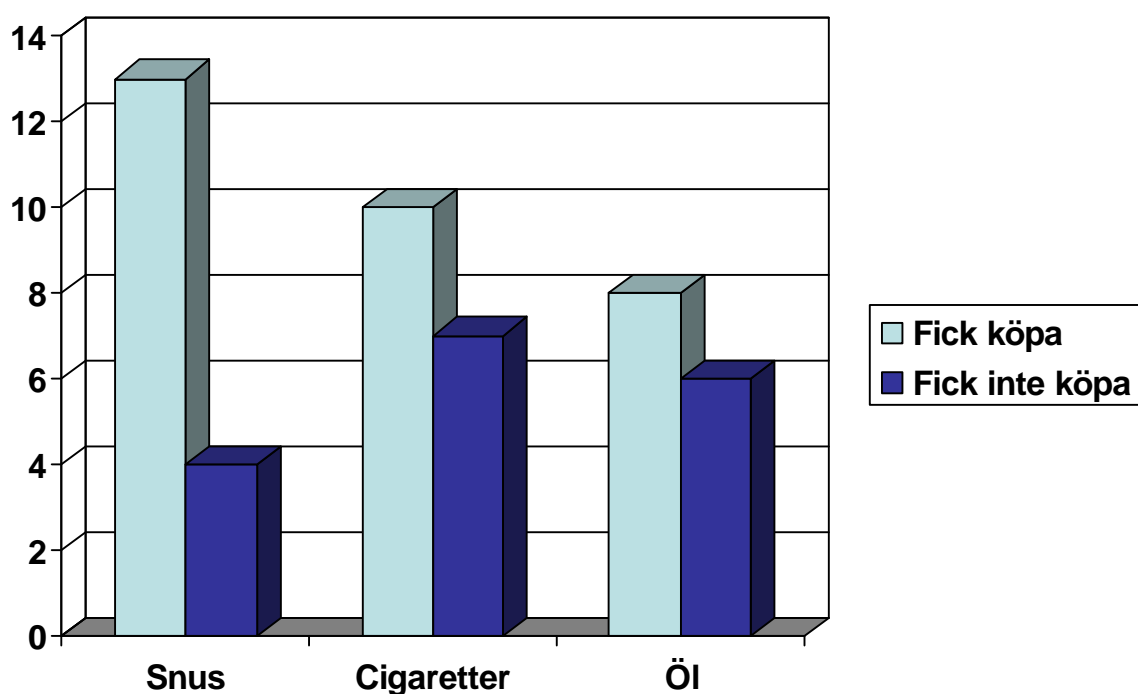
Av de försäljningsställena som besöktes sålde 14 stycken folköl. Vid 8 av försäljningsställena lyckades ungdomarna köpa folköl utan legitimationskontroll.

Folköl – 14 försäljningsställen

Jämförelse mellan snus, cigaretter och folkölsresultaten

I en jämförelse mellan de olika försöken framkommer att legitimation i större utsträckning begärdes vid köp av cigaretter och öl än vid köp av snus. Snuset ligger också högst enligt denna studie (76 %) vad gäller "lyckade" inköp (se legitimationens betydelse sidan 5).

Det är dock svårt att dra några långtgående slutsatser utifrån inköpsförsöket eftersom det finns ett antal variabler som kan ha påverkat resultatet.

Naturligtvis kan också ungdomarnas utseende påverkat försöken, en ungdom kan ha sett äldre ut än en annan. Personalen som genomförde försöket uppger dock att ungdomarna såg ungefär lika gamla ut.

SLUTDISKUSSION

Denna studie är genomförd i syfte att vara ett arbetsredskap för samarbete mellan kommun och näringsliv. Studien utger sig inte för att ge en vetenskapligt korrekt bild av verkligheten. Resultatet visar dock att en betydande majoritet av de inköpsförsök som gjordes ”lyckades”, ungdomarna kunde handla utan att uppvisa legitimation. Ungdomars egen uppfattning är den att det är lätt att få tag på folköl och tobak.

Forskningen visar att en effektiv preventiv metod för att minska ungdomarnas konsumtion av alkohol och tobak är att arbeta med tillgängligheten. Ett sätt att minimera möjligheten för ungdomarna att få tag på folköl och tobak i kommunens butiker och kiosker är att, i samarbete med näringsidkarna, genomföra s.k. inköpsförsök.

Det finns kommuner i Stockholms län och övriga landet som genom regelbundna inköpsförsök och i samarbete med näringsidkarna lyckats strypa tillgängligheten helt, dvs. att de idag har 0 % ”lyckade” inköp. Ett eftersträvarsvärt mål även för Vallentuna kommun.